

РОЗДІЛ III. ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ЗАГАЛЬНОЇ ОСВІТИ

УДК 37.013:17(477)

Р. В. Винничук

Полтавський національний педагогічний
університет імені В. Г. Короленка

АКТУАЛІЗАЦІЯ ІДЕЙ ТА ДОСВІДУ ВИХОВАННЯ ЗАГАЛЬНОЛЮДСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ У СУЧАСНІЙ СИСТЕМІ ОСВІТИ УКРАЇНИ

У статті визначено роль виховання загальнолюдських цінностей у становленні особистості, проаналізовано аспекти виховання в сучасній загальноосвітній, вищій школі й системі післядипломного підвищення кваліфікації вчителя, окреслено нові тенденції в теорії та практиці виховання загальнолюдських цінностей в Україні відповідно до сучасних вимог суспільства, що в перспективі матиме більш масштабне узагальнення освітньо-філософських основ, методів і форм роботи як на пряму педагогічного впливу на суспільство й органи влади; розробку методичних засад і засобів для поширення системи загальнолюдських цінностей у сучасній виховній роботі з молоддю, батьками учнів, громадськістю.

Ключові слова: освітньо-виховні ідеї, система виховання, система цінностей, загальнолюдські цінності, культура, «людина світу», цінність педагогічної компетентності вчителів, педагогічні умови.

Постановка проблеми. Становлення української державності – складний і тривалий процес, який супроводжується глибокою трансформацією політичної, економічної та соціальної сфер, зміною культурних і духовних пріоритетів української освіти, головною метою якої є розвиток особистості учня, суттєве підвищення професіоналізму вчителя. Державна національна програма «Освіта» (Україна XXI століття), Закон України «Про освіту», Державна програма «Вчитель» та Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті визначають завдання, спрямовані на якісне оновлення навчально-виховного процесу, його модернізацію, створення можливостей для найповнішої самореалізації наступних поколінь [5]. Сьогодні однією з актуальних проблем, які розглядають науки про людину й суспільство, є формування універсальних і вічних загальнолюдських цінностей у підростаючих поколінь. Духовно-моральне виховання особистості на пріоритеті загальнолюдських цінностей має ґрунтуватися на принципах відкритості, чесності, єдності думки – слова – справи. Пріоритет гуманістичної освіти у XXI столітті в Україні, як і в усьому світі, є провідним стратегічним напрямом державної політики в освіті.

Аналіз актуальних досліджень. Наукову розробку сутності загальнолюдських і національних цінностей, духовної культури особистості, її зв'язків із різними видами людської діяльності, теоретичні положення щодо ретроспективного вивчення педагогічних явищ і процесів здійснили такі вчені: А. Бойко, Т. Рогова, Г. Корнетов, Ю. Мануйлов, Н. Побірченко, А. Сбруєва, С. Сисоєва, О. Сухомлинська та ін. Теоретичне

обґрунтування проблеми виховання цінностей і ціннісних орієнтацій здійснили Є. Артамонова, Н. Асташова, І. Бех, Є. Бондаревська, М. Боришевський, І. Зязюн, В. Жуковський, М. Каган, М. Лещенко, О. Отич, О. Рудницька, Г. Сагач, Г. Шевченко та ін.

Мета статті – визначити роль виховання загальнолюдських цінностей у становленні особистості, проаналізувати аспекти виховання в сучасній загальноосвітній, вищій школі й системі післядипломного підвищення кваліфікації вчителя, окреслити нові тенденції в теорії та практиці виховання загальнолюдських цінностей в Україні відповідно до сучасних вимог суспільства.

Методи дослідження: теоретичні – аналіз, синтез, абстрагування, зіставлення, узагальнення, протиставлення, систематизація – для виявлення системи виховання загальнолюдських цінностей; зіставно-порівняльний, логіко-системний, хронологічно-структурний, ретроспективний аналіз праць – для розгляду провідних освітньо-філософських ідей у сучасній системі освіти.

Виклад основного матеріалу. У сучасному суспільстві високо цінується освіта, тому багато людей прагнуть її здобути. Сьогодні дітям у школах, коледжах, ліцєях, гімназіях тощо надаються знання з різних галузей науки, техніки, культури, проте люди не відчують внутрішнього миру, спокою, добра та щастя. Створення системи освіти на основі загальнолюдських цінностей має передбачати введення до шкільних і університетських програм навчальних дисциплін, метою яких є вивчення історико-педагогічного досвіду реалізації проблеми виховання загальнолюдських цінностей. Тому слід вирішити кілька важливих проблем у сучасній загальноосвітній і вищій школі та системі післядипломного підвищення кваліфікації вчителя:

– по-перше, запровадити вивчення такого навчального курсу, що має сприяти самоідентифікації особистості (формуванню відчуття приналежності до певної культурної традиції), адже саме маргінальність значної частини нашого суспільства несе в собі багато соціально-культурних проблем. Сьогодні духовна криза молоді в багатьох випадках зумовлена неутвердженістю людини в соціумі, відривом «людини культури» від національних основ, які утримують її в межах традиційної моралі;

– по-друге, побудова цього навчального курсу повинна бути такою, щоб дозволити вирішувати комплексні завдання виховання «людини світу»: виховання вселюдської любові, до Батьківщини, патріотизму, формування моральної системи цінностей і мотивів поведінки самодостатньої особистості. Причому, це не абстрактні заклики морального характеру, а можливість доторкнутися до скарбниці загальнолюдських цінностей;

– по-третє, цей курс повинен логічно завершувати вивчення циклу гуманітарних дисциплін у загальноосвітніх навчальних закладах, оскільки з

його допомогою посилюються причинно-наслідкові зв'язки, що дозволяють вирішити завдання формування світогляду, системи цінностей і переконань учнів.

Ця навчальна дисципліна дасть можливість кожному учневі та студентові зрозуміти, що вивчення й формування загальнолюдських цінностей в освіті або освіта на основі загальнолюдських цінностей – це не просто знання, здобуті з книг, це дія, в основі якої лежить духовно-моральний розвиток особистості через постійну життєву практику «від серця до серця». Вічні загальнолюдські цінності притаманні особистості від народження, про них треба не лише говорити та вивчати, вони мають упроваджуватися й виконуватися в житті кожного. Наприклад, любов, добро, сенс життя – це дійсна природа, ненасильство – це відмова від будь-якого насильства: поглядом, словом, дією, думкою тощо [6].

Вивчення найбільш ефективних шляхів формування ціннісних орієнтацій учнівської та студентської молоді дозволило в процесі дослідження виділити основні напрями організації навчально-виховного процесу: 1) забезпечення під час навчально-виховного процесу принципів наступності, неперервності, змінюваності, розвитку, неповторності, плинності; 2) створення психолого-педагогічних умов для пізнання культурної спадщини різних народів, у якій відображені ціннісні орієнтації персоналії; 3) виділення змісту навчального матеріалу, на основі якого формуються погляди, переконання, ціннісні орієнтації; 4) забезпечення умов для саморозвитку, самопізнання учнів, студентів і вчителів. Особлива увага зосереджувалася на взаємозв'язку загальнолюдських цінностей із конкретними духовними й соціальними потребами, морально-естетичними ідеалами [2, 64].

Однією з педагогічних умов, що мала забезпечувати процес формування загальнолюдських цінностей стало використання креативних методів навчання, які характеризувалися високою комунікативністю, сприяли самостійному та творчому оволодінню знаннями, коли кожен долучений до активного творчого пізнавального процесу, до самостійного пошуку нової інформації – «добування» знань, у підсумку знаходився в ситуації, коли він змушений проявляти ініціативу в усіх видах навчальної діяльності.

Ці знання допоможуть увести особистість вихованця в коло духовного життя нації, народу, бо власне під умілим керівництвом педагогічних працівників у нього в серці закладається чуття світу й Батьківщини в ньому, розуміння кращих і вічних людських цінностей. Цей підхід плекає духовність української нації – формування особистості школяра та студента на засадах духовності й моралі, виховує доброту, людяність, милосердя, чесність, працьовитість, духовно багату особистість, яка усвідомлюватиме свою відповідальність перед Богом, Батьківщиною, народом, людством.

Звертаємо увагу студентів і вчителів на актуальні для сьогодення роздуми про цінність педагогічної компетентності вчителів. Учитель має бути людиною освіченою, високоморальною, людиною зі своїми вихованцями. Шкільна справа мусить мати творчий, живий характер із наголосом на потребі підготовки для шкіл талановитих, самодостатніх, досвідчених педагогічних кадрів. Тільки освічений педагог, справжній творець своєї справи, а не механічний реалізатор чужих ідей, зможе, за його твердженням, усіма здобутими знаннями зацікавити учнів і викликати любов до себе та науки [7].

У сучасній Україні існує нагальна потреба модернізації системи виховання з урахуванням нинішніх тенденцій розвитку суспільства та кращого досвіду впровадження світових виховних систем. У зв'язку з цим практичне значення для сучасного розвитку української держави мають форми громадсько-просвітницької діяльності, у яких реалізуються визначені загальнолюдські цінності – для педагогічно занедбаних дітей та організація навчально-виховного процесу для них; створення пунктів санітарно-медичної допомоги, дитячих консультацій і їдалень, надання реальної матеріальної допомоги.

Одним із факторів формування особистості та системи її цінностей є аспекти естетичного виховання (краса, любов, духовний ідеал) як невід'ємна складова виховання загальнолюдських цінностей. Первинною цінністю у творчому процесі визнається істина, об'єктивність, тобто – «правда життя», яку розглядають як абсолютну естетичну норму. Необхідно шукати красу й життєву правду одночасно. Життєва правда проста, сувора, іноді неприваблива, але якщо оволодіти нею, то й краса міцніша. Тому слід наполягати на єдності та взаємозумовленості категорій морального (совість, честь, гідність, обов'язок) і естетичного (краса, духовний ідеал, щастя) [3].

Ураховуючи потреби України у ствердженні вищих загальнолюдських цінностей, система освіти сьогодні покликана забезпечити наповнення всіх ланок навчально-виховного процесу змістом, який би допомагав педагогам виховувати душі, чесні й сильні характери, формувати сумління та громадські чесноти: працьовитість, самопожертву, пошану до старших, – і спонукав би школярів і студентів стати корисними для свого народу. Тому в наш час великий інтерес педагогів, учених і керівників-організаторів навчального процесу до знань аксіологічного змісту та низки причин, пов'язаних зі змінами в житті українського суспільства. До таких причин віднесемо необхідність надання старшокласникам допомоги в соціальній і психологічній адаптації в складних обставинах сучасного соціуму й поширення інформації, що руйнує психіку людини та провокує соціальні, сімейні, міжнаціональні й міжконфесійні конфлікти. Іншою причиною визначаємо необхідність підвищення рівня гуманітарної освіти дітей, що не можливо зробити без поглиблення, розширення та інтеграції знань з

історії, літератури, культури, краєзнавства, без освоєння витоків вищих загальнолюдських цінностей та алгоритмів їх реалізації в життєтворчості кожної людини.

Тому основними вимогами визначено для вчителя сьогодення такі:

- має добре знати історію України, культурологію, знати й поважати спадщину славетних земляків, історичні та духовні надбання українського народу;
- любити дітей, поважати їх внутрішній світ, знати вікові особливості вихованців, основні закономірності розвитку школярів;
- брати за основу не особисті висновки, а історичні й наукові дані, факти та явища сучасного життя, які можуть бути доступні для спостереження;
- використовувати ілюстративний матеріал;
- здійснювати організацію уроків за традиційною моделлю за умови відповідності типу уроку його цілям і завданням;
- використовувати творчі методи навчання;
- теоретичні заняття доповнювати практичними навичками.

Навчаючи старшокласників, необхідно дотримуватися таких психолого-педагогічних принципів:

- пріоритет загальнолюдських цінностей і повага до внутрішнього світу кожного учня;
- єдність навчання й виховання в освітньому процесі;
- рефлексивність навчання;
- суб'єкт-суб'єктні відносини вчителя й учня в процесі освоєння навчального матеріалу.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. У статті проведено осучаснення ідей і досвіду виховання загальнолюдських цінностей у системі освіти України, зокрема – у процесі професійної підготовки майбутніх учителів і культурологів, підвищення кваліфікації вчителів художньої культури ЗНЗ та загальноосвітньої підготовки старшокласників у ЗНЗ.

Доведено, що об'єктивна потреба сучасних модернізаційних перетворень системи національної вищої, загальної середньої та післядипломної педагогічної освіти полягає у зверненні до теоретико-методичної та громадсько-просвітницької спадщини, яка ґрунтується, передусім, на власному баченні загальнолюдських цінностей як гармонізуючої основи розвитку кожної окремої особистості й суспільства в цілому. Відродження таких надбань допоможе різним поколінням фахівців (майбутніх і діючих) зрозуміти історичний досвід, оптимізувати шляхи й засоби впровадження новітніх освітніх концепцій і технологій.

Перспективи розвитку проблеми дослідження становлять: більш масштабне узагальнення філософських основ, методів і форм роботи як

напрямку педагогічного впливу на суспільство й органи влади; розробка методичних засад і засобів для поширення системи загальнолюдських цінностей у сучасній виховній роботі з молоддю, батьками учнів, громадськістю.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бех І. Д. Особистісно зорієнтоване виховання : навч.-метод. посіб. / І. Д. Бех. – К. : ІСДО, 1998. – 204 с.
2. Бойко А. М. Сутність, закономірності та принципи виховання і самовиховання як особистісно-соціального явища / А. М. Бойко // Педагогіка. Інтегрований курс теорії та історії : навч.-метод. посіб. для закл. вищої пед. освіти 3–4 рівнів акредит. / за ред. А.М. Бойко ; Полт. держ. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. – К. ; Полтава, 2004. – С. 63–86.
3. Бондаревская Е. В. Теория и практика личностно-ориентированного образования / Е. В. Бондаревская. – Ростов-на-Дону : изд-во Ростовского педагогического ун-та, 2000. – 352 с.
4. Гершунский Б. С. Толерантность в системе ценностно-целевых приоритетов образования / Б. С. Гершунский // Педагогика. – 2002. – № 7. – С. 3–12.
5. Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності : проект / наук. творч. колектив : О. Сухомлинська (наук. кер.) та ін. // Шлях освіти. – 2000. – № 3. – С. 7–13.
6. Лозова В. І. Теоретичні основи виховання і навчання : навч. посіб. / В. І. Лозова, Г. В. Троцько. – Х. : ОВС, 2002. – 400 с.
7. Педагогіка. Інтегрований курс теорії та історії : навч. посіб. в 2 ч. / за ред. А.М. Бойко. – Полтава : АСМІ, 2004. – Ч. 2. – 504 с.
8. Сластенин В. А. Общая педагогика : учеб. пособ. для студ. высш. учеб. завед. / В. А. Сластенин, И. Ф. Исаев, Е. Н. Шиянов ; под ред. В. А. Сластенина. – М. : Владос, 2003. – Ч. 1. – 256 с.
9. Философский словарь. – 5-е изд., перераб. и доп. – М. : Политиздат, 1986. – 590 с.
10. Чернілевський Д. В. Духовна культура особистості : навч. Посібник : вид. 2-ге / за ред. Д. В. Чернилевського. – Вінниця : АМСКП, 2010. – 460 с.

РЕЗЮМЕ

Винничук Р. В. Актуализация идей и опыта воспитания общечеловеческих ценностей в современной системе образования Украины.

В статье определена роль воспитания общечеловеческих ценностей в становлении личности, проанализированы аспекты воспитания в современной общеобразовательной, высшей школе и системе последипломного повышения квалификации учителя, обозначены новые тенденции в теории и практике воспитания общечеловеческих ценностей в Украине в соответствии с современными требованиями общества, что в перспективе будет иметь более масштабное обобщение образовательно-философских основ, методов и форм работы как направления педагогического влияния на общество и органы власти; разработка методических основ и средств для распространения системы общечеловеческих ценностей в современной воспитательной работе с молодежью, родителями учащихся, общественностью.

Ключевые слова: *образовательно-воспитательные идеи, система воспитания, система ценностей, общечеловеческие ценности, культура, «человек мира», ценность педагогической компетентности учителей, педагогические условия.*

SUMMARY

Vynnychuk R. Actualization of the ideas and experience education of human values in modern educational system of Ukraine.

In the article the role of education in human values of a personality is determined, the aspects of education in modern secondary, high school and post-graduate training of teachers is analyzed, the new trends in theory and practice of human values education in Ukraine according to the requirements of modern society are outlined.

The article can be used in teaching courses of artistic culture in secondary schools, educational, historical, cultural disciplines in universities and for writing the scientific papers, the textbooks and the books, the development of elective courses and special seminars on pedagogy and cultural studies, in conducting educational work with the pupils, the students, the teachers, the organizers of educational, cultural and recreational activities.

It is proved that the objective need of modernization modern transformation of the national higher education, general secondary and post-graduate teacher education is to approach the theoretical, methodological, social and educational heritage based primarily on their own vision of universal values as harmonizing the basis for the development of each individual and society as a whole. The revival of heritage professionals helps different generations (current and future) to understand the historical experience, optimize the ways and means of introduction of the new educational concepts and technologies.

The prospects for the development aspects of the research are the following: a large-scale synthesis of the philosophical foundations, the methods and forms of teaching as direct impact on society and authorities; developing the methodological principles and means for the system of human values in modern educational work with the young people, parents, students, and the public.

Educational system today is designed to ensure filling all parts of the educational process content to help the teachers educate soul, honest and strong characters, to form consciences and public virtues: hard working, sacrifice, respect for elders. Therefore, in our time the educators, scientists and leaders of organizing the educational process pay attention to knowledge axiological content and a variety of reasons connected with the changes in the life of Ukrainian society. These reasons assign the need for the students to take care in the social and psychological adaptation in difficult circumstances of society and dissemination of information, which destroys the human psyche and provokes social, family, ethnic and sectarian conflicts. We determine the need to improve the humanitarian education of children cannot be done without deepening, expansion and integration of knowledge of history, literature, culture, local history.

Key words: educational ideas, a system of education, values, human values, culture, «a man of the world», the value of teaching competence of teachers, pedagogical conditions.

УДК 796.011.3-057.874:796.05(4-6ЄС)

В. І. Ганчева

Інститут інноваційних технологій і змісту освіти
Міністерства освіти і науки України

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПРОФІЛІЗАЦІЇ УЧНІВ ЗА СПОРТИВНИМ НАПРЯМОМ

Профілізація учнів за спортивним напрямом у сучасній системі освіти може стати запорукою формування гармонійної особистості з досить високим рівнем розвитку фізичних якостей школярів, відповідним рівнем інтелекту та почуттям патріотизму. Нинішній стан фізичного виховання у школі не забезпечує повною